

YOL GÖSTERMEK

TOPLU YAZILAR

MARTIN BUBER

ÇEVİREN
GÜNEY ÇEĞİN VE ABDULHALİM KARAOSMANOĞLU

MARTIN BUBER

Yahudi düşünür, filozof ve eğitimci (1878–1965). Viyana’da doğdu, genç yaşta Siyonist hareketin içinde yer aldı. Buber düşünce hayatı boyunca insan varoluşunu “Ben-Sen” ve “Ben-O” ilişkileri üzerinden çözümleyerek, Tanrı’yla ve başkalarıyla kurulan özgün diyalogun önemini vurguladı. 1938’de Nazi Almanyası’ndan ayrılarak Filistin’e göç etti ve Kudüs’teki İbrani Üniversitesi’nde sosyal felsefe profesörü oldu. Eserlerinde mistisizm, topluluk yaşamı, dinler arası diyalog ve eğitimin anlamı üzerine yoğunlaştı. **Başlıca eserleri:** *Die Geschichten des Rabbi Nachman* (1906), *Die Legende des Baalschem* (1908), *Ich und Du* (1923), *Zwiesprache* (1932), *Israel und Palästina* (1939), *Pfade in Utopia* (1946), *Gog und Magog* (1941), *Das dialogische Prinzip* (1954).

ABDULHALİM KARAOSMANOĞLU

Ankara’da doğdu (1987). Girne Amerikan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun olduktan sonra, Mekteb-i Mülkiye’de Toplumsal Cinsiyet yüksek lisansını tamamladı. Halen çeşitli yaynevlerinde çevirmenlik, editörlük, yazarlık ve hakemlik yapmaktadır. İlgi alanı olan siyaset felsefesi üzerine Adorno, Badiou, Balibar, Butler, Negri, Zizek gibi isimlerin eserlerini çevirmiştir. Hakemli dergilerde ve popüler yayınlarda pek çok eseri bulunmakla birlikte, yayımlanmış ve yayımlanacak kitaplarından bazıları şunlardır: *Afrika’da Politika ve Uluslararası İlişkiler*, *Feminist Uluslararası İlişkiler Teorisi, Siyaset Felsefesi Çevirileri*; Raymond Tallis, *İnsanı Maymunlaştırmak* (2025).

GÜNEY ÇEÇİN

Lisans ve yüksek lisansını tarih ve sosyoloji dallarında Pamukkale Üniversitesi’nde, doktorasını ise sosyoloji alanında yine Pamukkale Üniversitesi’nde tamamladı. İlgi ve çalışma alanları Bourdieu sosyolojisi, tarihsel sosyoloji, siyasi şiddet, toplumsal sınıflar, Nietzsche ve siyaset ile anarşizmdir. Pamukkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makalelerinin ve editörlüğünü yaptığı kitapların yanı sıra *Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği*, *Denizli: Politik Haritalar ve Eğilimler*, *Swords and Remains. State Coercion and Political Violence in the History of Modern Turkey* ve *Ecce Monstrum* adlı dört telif eseri, *Ocak ve Zanaat, Tözcülüğün Tasfiyesi, Türkiye’de Siyasal Şiddetin Boyutları, Kıyam ve Kıtıl: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Devletin İnşası ve Kolektif Şiddet ve Kerim ya da Zalim* adlı derleme çalışmaları bulunmaktadır. Strata dergisinin kurucularındandır.

İkilinin birlikte yayına hazırladığı kitaplar şunlardır:

Brian Massumi, *Postkapitalist Manifesto Değerin Yeniden Değerlendirilmesi Üzerine 99 Tez*; Max Stirner: *Radikal Bir Düşününürün Kayıp Mirası*; Randolph Bourne, *Devlet, Shūsui Kōtoku - Emperyalizm: Yirminci Yüzyılın Canavarı*; Bir Anarko-Sosyalist: *Gustav Landauer*; Jacob Blumenfeld, *Meselem Hiç’e Bıraktım: Max Stirner’in Biricik Felsefesi*; *Malatesta Cafe’de*; Joseph Déjacque, *Hümanisfer*; Heinrich Mann, *Nietzsche’nin Yaşayan Düşünceleri*.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	13
ÖNSÖZ	48
I	
KİTAPLAR VE İNSANLAR	51
2	
ÜRETKENLİK VE VAROLUŞ	53
3	
RÜYADAKİ ŞEYTAN	59
4	
SUNAK	65
5	
KARDEŞ BEDEN	69
6	
BİR MONİSLE	74
7	
TAO ÖĞRETİSİ	80
8	
ÇAĞDAŞLIĞA DOĞRU	110

9	
DRAMA VE TİYATRO	112
10	
SAHNENİN MEKÂN SORUNU	116
11	
GOETHE’NİN İNSANLIK KAVRAMI	123
12	
BERGSON’UN SEZGİ KAVRAMI	130
13	
FRANZ ROSENZWEIG	136
14	
BULUŞMA YOLUYLA İYİLEŞME	142
15	
EĞİTİM VE DÜNYA GÖRÜŞÜ	147
16	
NE YAPMALI?	156
17	
DİNSEL SOSYALİZMİN ÜÇ TEZİ	160
18	
ÇİN VE BİZ	163
19	
GANDHİ, POLİTİKA VE BİZ	168

20		
GANDHİ'YE MEKTUP	182	
21		
HALK VE LİDER	191	
22		
TOPLUM VE DEVLET	205	
23		
RUHUN TALEBİ VE TARİHSEL GERÇEKLİK	221	
24		
KEHANET, KİYAMET VE TARİHSEL SAAT	237	
25		
SİYASİ İLKENİN GEÇERLİLİĞİ VE SINIRLANDIRILMASI	253	
26		
BU SAAT İÇİN UMUT	265	
27		
SOYUT VE SOMUT	275	
28		
GERÇEK DİYALOG VE BARIŞIN OLANAKLARI	277	
DİZİN	285	

SUNUŞ¹

JUAN FACUNDO TORRES BRIZUELA

1. Otantik Varoluş Filozofu Olarak Martin Buber

Martin Buber'in adı neredeyse doğrudan diyalog felsefesiyle anılsa da onun tüm geniş ve derin düşüncelerinin diyalog ilkesine indirgenebileceğini düşünmek haksızlık olur. Aslında, *Martin-Buber-Werkausgabe*'nin tamamını oluşturan 26 ciltten sadece biri, dördüncü cilt, diyalog ilkesi üzerine yazılara ayrılmıştır. Buber'in düşüncesinin doğrudan otantik varoluş arayışıyla ilgili olduğunu ve bu otantikliğe giden yolculukta diyalogun bunu başarmanın tek mümkün yolu olarak ortaya çıktığını söylemek çok daha doğru olacaktır. Bu ana fikir, otantik varoluş arayışı, Buber'in felsefe ve sanat üzerine, mistisizm ve din üzerine, siyaset ve sosyoloji üzerine, eğitim ve dil üzerine vb. her metninde bulunabilir: 13 yaşında Bar-Mitzvah'ından tutun da ölümünden 5 ay önce 87 yaşındayken Dorothee Sölle'ye² verdiği cevaba kadar tüm hayatı boyunca.

Yine de Buber için otantik varoluş arayışı her zaman iki ana soruyu içeriyordu: insan hakkındaki soru ve toplum hakkındaki soru.

¹ Yazarın izniyle yayımladığımız bu sunuş, yalnızca Türkçe baskı için özel olarak kaleme alınmış, eserin ruhuna ve okuyucuya özel bir selamdır. (Çev.)

² Dorothee Sölle Alman protestan bir ilahiyatçıydı. Bu mektup Buber'in yayınlanmış son mektubudur; Martin Buber, *Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten: Band III 1938-1965* (Heidelberg: Lambert Schneider, 1975), 630

a. Antropolojik Temel Fikirler

İnsan sorusuna gelince: Buber'in yaşamında, insanın karmaşık gerçekliğine doğru yanıt verme arayışında, bu arayış birçok yolla ve birçok kavram kullanılarak yapılmıştır. İnsan sorusuna yanıt vermeye çalışırken Buber'de iki soruşturma mevcuttur. Birincisi, her bir insan bireyselliğinin değerini ve özgünlüğünü kurtarmak ister. Burada Kant'ın ve Nietzsche'nin insana ilişkin sezgileri önemli bir etkindir. Kant'tan gerçekliğin insan akli tarafından deneyimlendiği şekliyle kavranmasını alır ve kurtuluşu için³ zaman ve mekânın dünyanın boyutları değil, yalnızca aklın formları olduğu fikrini benimser. Bu, Buber için insanın olanaklarını ve sınırlarını kavramanın yeni bir yolunu açmıştır. Sonsuzluk zamanın sonsuz versiyonu değil, insanın geçici yaşamında ulaşabileceği zamanın tamamlanmasıdır. Aslında Buber'in Kant estetiğinde en çok değer verdiği şey de budur; bireyin olumlanması ve yüceltilmesi. Schiller ve Goethe'nin romantik anlayışlarını da eklediğimizde, Buber'in erken dönem bir metninde görebileceğimiz gibi, yüce, bireyin kavrayışının sınırlarının deneyimi ama aynı zamanda bireyin, Goethe'nin sözleriyle "içsel büyüme-yi" başarabileceği yükselen bir deneyime erişimi olacaktır.⁴

Bu "felsefi özgürlük"⁵ çok daha yıkıcı bir şekilde Nietzsche'nin *Zerdüş't*ü tarafından alt edildi. Buber'in dediği gibi, Nietzsche'nin hayatına girmesi bir hastalık gibiydi.⁶ Ama bu, Buber'i her türlü sisteme karşı insanın yaratıcı olasılığını kucaklamaya hazır hale getiren daha büyük bir özgürlü-

³ Martin Buber, "What is Man?", *Between Man and Man* içinde (Londra ve New York: Routledge 2002), 161-162.

⁴ Martin Buber, "Zu Schopenhauers Lehre vom Erhabenen", *Frühe kulturkritische und philosophische Schriften 1891-1924* (MBW 1) içinde, (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2001), 131-147.

⁵ Martin Buber, "Begegnung", *Schriften zu Literatur, Theater und Kunst Lyrik, Autobiographie und Drama* (MBW 7) içinde, (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2016), 283.

⁶ Buber, "Zarathustra", MBW 1 içinde, 105.

ğe ulaşmak için gerekli bir hastalıktı. “Buber, Nietzsche’nin sözlerini bir öğreti olarak değil, tüm sistemlere yönelik radikal bir şüphecilik için şiirsel bir talep olarak anladı.”⁷ Bu eleştiri, Buber’i Nietzsche’nin davet ettiği gibi öğretilere değil hayata bağlı cevaplar aramaya iten ana anahtarlardan biriydi. “Nietzsche... daha önce hiçbir düşünürün yapmadığı şekilde, insan hayatının sorgulanabilirliğini felsefe yapmanın gerçek konusu hâline getirerek, antropolojik soruya yeni ve daha önce duyulmamış bir itki verdi.”⁸ Nietzsche’nin tüm sistemlere karşı kanlı canlı hayatı yüceltmesi, sadece Buber’i değil pek çok kişiyi etkileyen ve insan sorununu yanıtlanması gereken bir aciliyet hâline getiren bir itkiydi.

Nietzsche’den de etkilenen ve Buber üzerinde belki de Nietzsche’den daha büyük bir etkisi olan 19. yüzyılın sonundaki en büyük filozoflardan biri Georg Simmel’dir. Biyeleri ve yaşamı anlamının yeni bir yolu olarak Simmel’in *Lebensphilosophie*’si, Buber’in antropolojik yolculuğunun gelişiminde temel bir rol oynamıştır. Simmel’in yaşamı ve kültürel formları kavrayışı, Buber’e kendi zamanını anlaması için kavramlar ve belirli bir çerçeve sağlamıştır. Simmel’e göre yaşam, sürekli oluş hâlinde olan bir akıştır ve kültürel formlar da bu oluş halinin bir ürünüdür. Bu anlamda, kültürel formlar katılabilir ve katılacaktır, bu yüzden yenilenmelidirler. Bu anlayış, Buber’in kendi dönemini sadece bir sanat eseri değil, aynı zamanda “tüm insanın yeniden doğuşu” için bir olanak olacak yeni bir *Rönesans* olarak kavramasının temelini oluşturmuştur.⁹

Son olarak, Buber’in antropolojisinde önemli bir etki olarak Kierkegaard’ın proto-varoluşçuluğundan bahsetmeliyiz.

⁷ Paul Mendes-Flohr, “Yahudi yenilenmesinin peygamberi olarak Zerdüş: Nietzsche ve genç Martin Buber.” *Revista Portuguesa de Filosofia* (2001): 103-111.

⁸ Buber, “What is Man?”, 182.

⁹ Francesco Ferrari, “Introduzione”, Martin Buber, *Niccolò Cusano e Jakob Böhme, Per la storia del problema dell’individuazione* (Genova: il melangolo, 2013) içinde, 16. Alıntılar Martin Buber, “Kultur und Zivilisation. Einige Gedanken zu diesem Thema”, MBW 1, 158.

Buber kendisini hiçbir zaman bir varoluşçu olarak tanımlamamış olsa da pek çok araştırmacı onu önde gelen varoluşçu düşünürlerden biri olarak kabul eder¹⁰ çünkü Buber'in yaklaşımının gerçekten de varoluşçu olduğu yadsınamaz. Kierkegaard'ın bunda çok büyük payı vardır, öyle ki Buber'in kendisi de *Kierkegaard'da insan sorunu* üzerine bir deneme yazmıştır.¹¹ Kierkegaard'ın düşüncesi hakkında yaptığı ders ve yorumda Buber, Tanrı ile karşılaşmada “tek olanın” [*Einzelne*] yüceltilmesine ışık tutar. Ancak Danimarkalı filozof, Buber'in düşüncesinde insan ilişkilerini sadece Tanrı olmaya indirgemıştır. Bu anlamda Kierkegaard'ın “tek olan”ı, Buber'in vurgulamak istemediği birey fikriydi, ama onun yerine meydan okumak istediği şey bireyin bireyci ve benmerkezci bakış açısıydı. Danimarkalı filozof Tanrı'yla ilişkiyi kurtarmış ve buna değer vermiş olsa da onun antropolojik içgörüleriyle yeni bir toplum mümkün değildir.

Öte yandan, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında,¹² Buber aşırı bireyselliğin tehlikelerini, özellikle de diğerlerini –insanları, dünyayı veya Tanrı'yı– nesneleştirme ve böylece otantik ilişki olasılığını engelleme riskini fark etmiştir. Bu nedenle ve esas olarak Cohen ve Rosenzweig gibi Yahudi düşünürlerden ve özellikle Hasidizm gibi Yahudi mistiklerinden etki-

¹⁰ Bkz. örneğin, Malcolm L. Diamond, *Martin Buber: Jewish Existentialist* (New York: Oxford University Press, 1960).

¹¹ Martin Buber, “The Question of the Single One”, *Between Man and Man* içinde, 46 vd. Orijinal Almanca: *Schriften über das dialogische Prinzip* (MBW 4), (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2019), 151 vd.

¹² “Birinci Dünya Savaşı sırasında, o zamana kadar sadece tahmin ettiğim bir sürecin devam etmekte olduğunu açıkça gördüm. Bu, gerçek diyalogun ve özellikle de farklı tür ve inançlara sahip insanlar arasındaki gerçek diyalogun giderek zorlaşmasıydı. Doğrudan, samimi diyalog her zamankinden daha zor ve daha nadir hale geliyor; insan ve insan arasındaki uçurumlar her zamankinden daha acımasızca kapatılamaz hale gelme tehdidinde bulunuyor. Otuz yıldan daha uzun bir süre önce, insanlığın kaderi için temel sorunun bu olduğunu o zaman anlamaya başladım. O zamandan beri sürekli olarak insanın insan olarak geleceğinin diyalogun yeniden doğuşuna bağlı olduğuna işaret ettim.” Martin Buber, *Pointing the Way* (New York: Harper & Brothers, 1957), 222.

ÖNSÖZ

1909-1954 yılları arasındaki denemelerimden yaptığım bu seçkide, bir istisna dışında, sadece bugün de arkasında durabileceğim yazılara yer verdim.

Bunun tek istisnası, 1909 yılında yaptığım Chuang-tzu'nun Seçme Konuşmaları ve Meselleri çevirisini takdim eden “Tao Öğretisi” adlı risaledir. Bu denemeyi dahil ettim çünkü düşünce-
min gelişimiyle bağlantılı olarak, bu derlemede okuyucudan esirgenemeyecek kadar önemli görünüyor bana. Ancak bu metinler okunurken bu küçük çalışmanın varlıkla bağımsız bir ilişkiye girmeden önce geçmek zorunda olduğum bir aşamaya ait olduğunu akıllardan çıkarılmamasını rica ediyorum. İnsanın dünyevi yaşamının aşamalarında ya da aralıklarında ulaşabileceği, benliğin tüm-benlikle birleşmesi inancını mistik olarak anlayan biri buna “mistik” aşama diyebilir. Bu inancın altında, gerçek biçimiyle ortaya çıktığında, genellikle gerçek bir ‘vecd’ deneyimi yatar. Ama bu deneyim kendi benliğinin münhasır ve her şeyi içine alan birliğinin deneyimidir. Bu benlik o zaman o kadar eşsiz bir şekilde tezahür eder ve o kadar eşsiz bir şekilde var olur ki birey *principium individuationis*’in [bireyleşme ilkesi] kesin bilgisini kaybeder ve kendi birliğinin bu değerli deneyimini oluşturan *birliğin* deneyimi olarak anlar.

Bu insan dünyada ve dünyayla birlikte yaşamaya geri döndüğünde, doğal olarak o andan itibaren günlük yaşamı gerçek yaşamın bir örtüsü olarak görmeye başlar. Mutlu yüceltme saatlerinden zorluk ve hastalık saatlerine kadar gün be gün yaşadığı tüm varoluşunu birliğe getirmek yerine, bu varoluşu birlik olarak yaşamak yerine, sürekli olarak ondan birlik deneyimine, yaşamın üzerine yükseltilmiş varlığın bir-

liğinin müstakil hissine kaçır. Ama böylece bir insan olarak varoluşundan, gebe kalma ve doğum yoluyla, bu eşsiz kişisel formda yaşam ve ölüm için içine yerleştirildiği varoluşundan uzaklaşmak durumunda kalır. Artık bir insan olarak kendisine yazgılı olan ikili temel tutumda durmaz; varlığı kişiliğinde taşımak onu tamamlamayı istemek ve yine ona karşı dünyevi ve dünya-üstü varlıkla buluşmak için ileri gitmek, ona yardımcı olmayı istemek. Daha ziyade “daha düşük” dönemlerde her şeyi “daha yükseğe” hazırlık olarak görür fakat bu ‘daha yüksek saatlerde’ artık karşısında hiçbir şey tanımaz: Ben ve Sen arasındaki büyük diyalog sessizdir; benlik olarak deneyimlediği benliğinden başka hiçbir şey yoktur. Bu kesinlikle gerçek olmamanın yüce bir formudur ama yine de gerçek olmamaktır. İçinde ve önünde yer aldığım varlığa karşı dürüst olmak, ihtiyaç duyulan tek şeydir.

Bu küçük çalışmayı ortaya koyduktan beş yıl sonra bunu ve bundan sonra gelenleri fark ettim. Ama bu farkındalığın ifadeye dönüşmesi bir beş yıl daha aldı. Umut ettiğim şeyin kendisi; okuyucular benim yolumu gerçek varoluşa doğru kendi yollarına paralel olarak görenlerden oluşmaktadır.

MARTIN BUBER
KUDÜS, İSRAİL
HAZİRAN 1957

I
KİTAPLAR VE İNSANLAR
(1947)

İlk gençliğimde bana sadece insanlarla mı yoksa sadece kitaplarla mı ilişki kurmayı tercih ettiğim sorulsaydı, cevabım kesinlikle kitaplardan yana olurdu. Daha sonraki yıllarda bu durum giderek daha az geçerli olmaya başladı. İnsanlarla kitaplardan çok daha iyi deneyimler yaşadığımdan değil; tam tersine, şu anda bile tamamen keyifli kitaplar, tamamen keyifli insanlardan daha sık karşıma çıkıyor. Ama insanlarla yaşadığım pek çok kötü deneyim, hayatımın bahçesini en asil kitabın yapamayacağı şekilde besledi ve iyi deneyimler yeryüzünü benim için bir bahçeye dönüştürdü. Öte yandan, hiçbir kitap beni büyük ruhların cennetine götürmekten daha fazlasını yapamaz; orada en içten kalbim uzun süre kalamayacağımı asla unutmaz, hatta bunu yapmayı dilemez. Çünkü (anlaşılması için bunu açıkça söylemeliyim) en içten kalbim, dünyayı ruhu sevdiğinden daha çok seviyor. Gerçekten de dünyadaki yaşama olması gerektiği gibi bağlanmadım; onunla olan ilişkilerimde tekrar tekrar başarısızlığa uğruyorum; benden beklediklerini yerine getiremediğim için ona karşı tekrar tekrar suçlu kalıyorum ve bunun nedeni kısmen de olsa ruha çok borçlu olmamdır. Kendime olduğu gibi ruha da borçluyum ama tam anlamıyla kendimi sevmediğim gibi onu da sevmiyorum. Gerçekte beni ilahi pençesiyle yakalayıp sımsıkı tutanı sevmiyorum; daha ziyade, beni karşılamak için tekrar tekrar gelen ve bana bir çift parmak uzatan “dünyayı” seviyorum.

İkisinin de paylaşacak armağanları var. İlki bana kitaplardan oluşan kudret helvasını yağıdırıyor; ikincisi bana ka-

buğunda dişlerimi kırdığım kahverengi ekmeği uzatıyor, asla yeterince sahip olamayacağım bir ekmek: insanlar. Evet, bu *afacanlar* ve yaramazlar, onları nasıl da seviyorum! Onları sevebilmek için gerçekten çok fazla okuduğum kitaplara saygı duyuyorum. Ama yaşayan en saygıdeğer insanlarda her zaman saygıdan çok sevgi bulurum: Onlarda bu dünyaya ait bir şey buluyorum, ruhun asla orada olamayacağı kadar basit bir şekilde orada duruyor. Ruh güçlü bir şekilde üzerimde geziniyor ve yüce konuşma yeteneğini, kitaplarını döküyor; ne kadar görkemli, ne kadar tuhaf! Ama o, insan dünyası, sadece sözsüz bir gülümsemeye ihtiyaç duyuyor ve ben onsuz yaşayamıyorum. O dilsizdir; insanların tüm gevezelikleri, kitaplardan sürekli çıkan sesler gibi hiçbir kelime vermez. Ve ben bunların hepsini, içinden bana nüfuz eden sessizliği, yaratığın sessizliğini içime almak için dinliyorum. Ama sadece insan yarattığı! Bu yaratık bir karışım demektir. Kitaplar saftır, insanlar karışıktır; kitaplar ruh ve sözdür, saf ruh ve saflaştırılmış söz; insanlar gevezelik ve sessizlikten oluşur ve sessizlikleri hayvanların değil insanların sessizliğidir. Gevezeliğin ardındaki insan sessizliğinden ruh size fısıldar, maneviyat olarak ruh. Sevilen O'dur.

İşte size şaşmaz bir test. Kendinizi yalnız olduğunuz bir durumda hayal edin: Yeryüzünde tamamen yalnızsınız ve size ikisinden biri teklif ediliyor; kitaplar ya da insanlar. Sık sık insanların yalnızlıklarına değer verdiklerini duyuyorum ama bunun tek nedeni uzakta da olsa yeryüzünde bir yerlerde hâlâ insanların bulunmasıdır. Annemin rahminden çıktığımda kitaplar hakkında hiçbir şey bilmiyordum ve kitapsız öleceğim, kendi elimde başka bir insan eliyle. Gerçekten de zaman zaman kapımı kapatıp kendimi bir kitaba teslim ediyorum, ama bunun tek nedeni kapıyı tekrar açıp bana bakan bir insan görebilmek.